

SERRA D'OR

MAIG 1972

ART
I COMPUTADORES

parlar segons com

per Joan Fuster

Potser el cas de Llombart és el més escandalós... Ho penso, ara, en acabar de llegir l'últim llibre —un llibre esplèndid— de Josep Termes, sobre la Primera Internacional a Espanya entre el 1864 i el 1881. En unes planes d'apèndix, Termes reproduïx mitja dotzena de poemes —cinc, em sembla— «polítics» de Constantí Llombart: tracten de la República, de l'esclavisme, de la injustícia social —és una manera de designar-ho—, de l'oprobri de la guerra colonial. No són gran cosa, com ja ho podíem preveure. Menestral subaltern, autodidacte de modestes ambicions, bohemi innocent, Llombart no donava gaire de si. Però els versos exhumats per Termes tenen un punt de vibració incisiva, un fons enèrgic, una certa fluïdesa afable. Que són, precisament, virtuts que manquen a l'obra «vernacle» de l'autor. Perquè els poemes polítics de Constantí Llombart estan escrits en castellà. De fet, això és el que m'interessa destacar: Llombart no hauria escrit mai aquests poemes, aquesta mena de poemes, en el seu estimat «llemosí» de renaixentista... Carmel Navarro Llombart, nascut el 1848 a València, havia militat ja de ben jove en el republicanisme més revolucionari de l'època. Fracassat l'alçament federal del 73, deixà la política activa per la literatura. El seu pseudònim «Constantí Llombart» esdevingué popular i afectuós. Mai no va abdicar de les seves idees «avancades», però, i aquesta pertinàcia li reportà l'odi i la displicència del sector aparentment docte i eminentment conservador de la Renaixença, i no sols el desplaçaren de «Lo Rat-Penat» —i ell n'havia estat el fundador— sinó que el silenciaren tant com van poder. Don Teodor Llorente es mirava amb aprensió aquell personatge d'història tan tèrbol i de principis tan deplorables. Llorente era silvelista, ai!, i silvelista hagué de ser, en conseqüència, «Lo Rat-Penat», des que ell se n'apoderà. Avui no sé que són en aquella casa: tant de bo fossin silvelistes!... Llombart va influir en la primera etapa literària de Blasco Ibàñez, i Blasco arribà a escriure en català unes poques narracions. Quan, el 1893, moria Constantí Llombart, va haver-hi un conat de batalla campal entorn del seu cadàver: se'l disputaren ratpenatistes i republicans. Don Vicent Blasco aconseguí de fer-se amb ell, i l'enterrà al cementiri civil. L'única memòria viva de Llombart, ara, és la seva tomba, en el petit jardí funerari del laïcisme local: un pedestal, un bust, els senyals d'uns emblemes maçònics que en van ser arrencats després de la guerra. La venjança llorentina ha estat més eficaç a un altre nivell: el del silenci, o del silenciament. Un dia o altre, haurem de reivindicar Llombart. Jo continuo creient que, de tota la desgraciada fauna renaixentista de València, ell era el que hi tenia una visió «més clara». Alfons Cucó m'ha discutit aquesta apreciació. Llombart, en efecte, professava uns prejudicis primaris sobre el nom de la llengua, per exemple, i algun altre escrit pot tossut. Tanmateix, Llombart preveia unes necessitats bàsiques i mirà d'atendre-les: un diccionari, unes normes

gramaticals, una publicació periòdica culta, l'ús de la prosa en papers extensos i regulars. Res de tot això no entrava, en aquells moments, dins els càlculs del clan llorentí. Avui mateix, *Los fills de la Morta-Viva* són, encara, el llibre més «gruixut» que s'ha publicat en català a València, després del *Blanquerna* del 1520. Una altra qüestió és el major o menor encert que Llombart hi posava... Els versos que Josep Termes reporta són del 1871-1872. ¿Quina era, aleshores, l'actitud bàsica de Llombart respecte a l'idioma? ¿Ja s'havia «convertit» a la Renaixença? Un estudi seriós de la trajectòria «política» de Constantí Llombart haurà d'aclarir aquest detall. Jo no vull incórrer en crim de «lesa majestat» cronològica, i ho deixo pendent. De tota manera, el problema queda diàfanament plantejat així: en castellà, Llombart fou capaç d'escriure poemes excitats a favor de la República i en contra de l'esclavitud i de la guerra; en català, en canvi, redactava estrofes d'emoció folklòrica, invocacions almogàvers al rei En Jaume i a Ausias March, pregàries a la Mare de Déu dels Desemparats... ¿La llengua «determinava» la temàtica? M'ho pregunto. Millor dit: no m'ho pregunto; ho afirmo. A una altra escala, don Teodor també feia la mateixa discriminació. En català, Llorente no més va escriure tres o quatre poemes «normals»; la resta no passa de ser allò de la Pàtria, la Fe i l'Amor, en la més trista línia dels tòpics jocfloralescos, que a València i pobles del voltant arribà a extrems suadíssimament deslibrats. En castellà, Llorente no fou un poeta massa insigne, però no desentonava entre els seus col·legues. I més: al castellà va traduir, no solament Goethe, sinó Baudelaire i Verlaine, si no m'equivoco. Don Teodor encara era un home de lectures europees. Ara: a l'hora d'escriure, segons quina era la llengua que adoptava, eren unes o altres les «matèries» a vehicular. El català, per una fatalitat extorsiva i distorsiva, implicava «poetitzar» sobre el rei En Jaume, sobre una pagesia idíl·lica i evidentment falsa, sobre glòries passades, i precisament perquè eren passades... Vicent Venceslau Querol repeteix l'esquema: en les seves *Rimas*, la part castellana té una indiscutible excel·lència retòrica i moral, i don Miguel de Unamuno la subratllava tant com podia, per fer la punyeta en el debat lingüístic; les «rimes catalanes» que inclou el mateix volum són englantines apendiculars, d'una bona fe enorme, però d'un convencionalisme fat, fantasmagòric... Ara em refereixo exclusivament a la poesia. En la prosa, el plantejament és encara més dràstic. La prosa dels renaixentistes valencians sol ser prosa castellana. Les excepcions no són més que excepcions. I poques. L'amor a la «llengua materna» era manifestat amb efusions solemnes, i sovint en una altra llengua. La societat no permetia sinó aquesta confusa perplexitat, o timidesa, o inhibició. O més probablement, la societat imposava aquesta frontera. No ho sé. Els sociolingüistes hauran de dictaminar-ho, des d'un angle històric. En dir «societat» vull

dir les classes dominants, és clar... Constantí Llombart, quan escrivia en «llemosí», escrivia unes bestieses infectes. En castellà ja era una altra cosa. ¿I quan escrivia en «valencià»?... Hi havia aquesta tercera opció, en la seva València: el dialecte alegre i explosiu, immediat, feroç. Constantí Llombart va cultivar-lo llargament. El 1877 publicà dos setmanaris «impolítics»: «El Pare Mulet» i «El Bou Solt». El català ple d'anfractuositats sintàctiques de *Los fills de la Morta-Viva* es converteix en una dicció suau i vivaç en els fulls col·loquials. Conec molt poc l'obra de Llombart en «dialecte»: són papers difícils de trobar, a hores d'ara. Dubto que en ells hi hagués una equivalència «literària» dels poemes publicats per Termes. Però, de segur, tampoc no podien ser homòlogues a l'èmfasi viciós de l'almanac *Lo Rat-Penat* i dels *Mestratges* en Gai Saber... L'«alienació» col·lectiva comportava aquestes estranyes incoherències...

una mica de tot

FESTA DE MAIG DE LES LLETRES CATALANES

Tindrà lloc per quarta vegada, enguany al Palau Blaugrana del C. de F. Barcelona, el dissabte dia 27 de maig a dos quarts d'onze de la nit, organitzada per Omniun Cultural. Amb l'actuació com a presentador de Miquel Porter Moix, la Festa tindrà, segons el programa previst, el següent desenrotllament: balanç cultural des de la darrera Festa de maig, a càrrec de Joan Triadó; lectura dels veredictes dels premis Catalònia (monografies comarcals), Nova Terra, Antoni Balmany i Carles Cardó (tots tres d'assaig), i Escola Blanquerna (llibres d'ensenyament); parlament de Josep Ferrater Mora sobre el tema «Catalunya: pensament, paraula i acció»; lectura del veredict del Premi d'honor de les lletres catalanes, el qual hom haurà fet públic uns quants dies abans a través de la premsa; glosa breu de la personalitat i l'obra del guardonat, a càrrec d'un crític o erudit, escollit per la seva idoneïtat per a tractar sobre el personatge premiat; recital de Raimon

SALA GASPÀR
galeria d'art
consell de cent, 323
Barcelona